
JOAQUIM VIAPLANA

SOBRE LA IRREGULARITAT VERBAL*

1. La gramàtica tradicional considera com a irregularitat qualsevol variació que es produeix en la conjugació d'un verb en relació a la forma corresponent del seu paradigma, és a dir, del seu model morfològic. Entén el paradigma verbal com el desplegament gramaticalment ordenat de les formes pròpies d'un verb de comportament morfològic tipus, i concep les formes verbals que el configuren com associacions d'una arrel i d'una terminació. L'arrel, que representa el verb, apareix com una forma única i invariable; les terminacions, que representen les categories gramaticals implicades en la forma verbal en cada cas, apareixen, per definició, com a formes diferents d'un cas a un altre. Reduït a arrel i terminacions, en termes fòrmals, i al marge d'altres consideracions, un paradigma verbal és la combinació d'una forma única, que actua com a arrel, amb un cert nombre de formes diverses, en funció de les categories gramaticals en presència, que actuen com a terminacions.

Dins aquest esquema teòric, es contemplen dos tipus bàsics d'irregularitats: les que afecten l'arrel i les que afecten les terminacions. Un verb serà irregular des del punt de vista de les terminacions si conté, en la seva flexió, una o més formes la terminació de les quals no s'ajusten a les corresponents en el paradigma. En aquest cas, la irregularitat es manifesta en la falta d'identitat entre terminacions; i, més concretament, en la falta d'identitat entre terminacions pròpies d'un verb i les terminacions corresponents en el paradigma. Un verb serà irregular, per contra, des del punt de vista de l'arrel, si presenta

(*) Aquest article té com a marc el programa d'investigació 'La variació en el llenguatge', finançat per la DGICYT-PB 90-0505 i per la CIRIT-CS 93-1017. Agraïxo sincerament la col·laboració de M. Rosa Lloret, que va llegir la primera versió de l'article i, amb les seves fines observacions, va millorar-lo. Agraïxo també les correccions de M. Pilar Perca, que em van estalviar més d'una imprecisió imperdonable.

variacions de forma per a la mateixa arrel o si presenta com a arrel formes alternatives. En aquest cas, la irregularitat es manifesta també en la falta d'identitat formal; ara, però, la referència no es busca pas en les formes del paradigma –tots els verbs serien irregulars, en aquest cas– sinó en les formes del mateix verb.

Cal observar que els dos tipus d'irregularitat verbal esmentats no són de la mateixa naturalesa. En el cas de la irregularitat relacionada amb les terminacions verbals, el paradigma actua com a referència estricta: les terminacions d'un verb determinat segueixen les del paradigma o no les segueixen; si les segueixen en totes les formes, el verb és, des del punt de vista de les terminacions, regular; en el supòsit contrari, el verb és irregular. En el cas de la irregularitat relacionada amb l'arrel, en canvi, el paradigma només actua com a referència quantitativa: l'arrel d'un verb determinat té una sola forma, com el paradigma, o més d'una forma –si en té una sola, el verb és, des del punt de vista de l'arrel, regular; en el supòsit contrari, el verb és irregular. La irregularitat pel que fa a les terminacions consisteix en el fet que les terminacions d'un verb determinat no coincideixin amb *unes formes concretes* –que vénen donades com a terminacions del paradigma–; la irregularitat pel que fa a l'arrel consisteix en el fet que el verb tingui *més d'una forma* com a arrel.

El concepte d'irregularitat, però, no és un concepte autònom: depèn del concepte de regularitat. La irregularitat és, de fet, la infracció de la regularitat. L'àmbit d'aplicació de la irregularitat ha de coincidir estrictament amb l'àmbit d'aplicació de la regularitat: on no hi ha regularitat, la irregularitat no hi té lloc. En tractar tot el paradigma verbal, l'arrel i les terminacions, com a susceptible d'infracció, i, doncs, d'irregularitat, la gramàtica tradicional suposa implícitament que tot el paradigma és àmbit de regularitat. I no sembla que aquesta posició tingui res a veure amb la realitat de les coses.

La regularitat és la cara alternativa de la generalització. Només es pot considerar regular allò que és general, és a dir, allò que reocorre en un nombre considerable de casos. I, què és general?, què reocorre en un nombre considerable de casos dels elements que configuren el paradigma? Certament, l'arrel no. Cada verb presenta com a arrel una forma pròpia, que el diferencia formalment de tots els altres verbs. La forma que apareix com a arrel en un paradigma constitueix l'element diferencial del verb en relació a tots els verbs que segueixen el seu esquema, i que pertanyen a la mateixa classe formal. Des d'un punt de vista pròpiament formal, no hi ha, doncs, res de general, de recurrent, en l'arrel del paradigma.

Els elements generals, els elements recurrents, del paradigma es troben únicament i exclusivament en les formes de les seves terminacions. Un verb pot actuar com a paradigma, i, doncs, com a model d'una classe formal de verbs, pel fet que les formes de les seves terminacions coincideixen amb les formes de les terminacions d'un conjunt ampli de verbs; dit en altres termes, pel fet que les formes de les seves terminacions són recurrents en altres verbs, o, encara, pel fet que les formes de les seves terminacions expressen el que té de general una classe formal de verbs.

Vistes les coses així, i donada la coincidència conceptual entre regularitat i generalització, l'àmbit en què s'aplica la regularitat ha de ser el mateix que l'àmbit en què s'aplica la generalització. En el cas del paradigma verbal, l'àmbit en què s'apliquen les generalitzacions queda reduït al de les terminacions, i aquest ha de ser, i no pot ser un altre, l'àmbit en què s'aplica la regularitat. I donada la coincidència entre l'àmbit d'aplicació de la regularitat i l'àmbit d'aplicació de la irregularitat, les terminacions són també l'únic àmbit en què la irregularitat, com a infracció de la regularitat, pot tenir lloc.

Respecte al paradigma, és cert, i com contempla la gramàtica tradicional, que es poden produir per part dels verbs desviacions que afecten l'arrel i desviacions que afecten les terminacions. En tots dos casos, i donat el caràcter modèlic del paradigma, es tracta d'atipicitats en la conjugació dels verbs. Mentre, però, que, en el primer cas, les desviacions respecte al model són meres atipicitats, per tal com no afecten generalitzacions formals, en el segon cas, són, a més d'atipicitats, autèntiques irregularitats. En tractar totes les desviacions verbals en relació al paradigma com a irregularitats, la gramàtica tradicional trivialitza el concepte d'irregularitat, i atesa la relació lògica entre atipicitat i irregularitat –tota irregularitat és una atipicitat, però no tota atipicitat és una irregularitat– reduïx, de fet, totes les irregularitats a meres atipicitats. Reducció que resulta, des d'un punt de vista mínimament rigorós, completament inacceptable.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

2. La distinció entre arrel i terminacions verbals a efectes de regularitat i d'irregularitat, mal formulada en el cas de la gramàtica tradicional –en part per les mateixes característiques del paradigma–, troba un marc adequat en la gramàtica generativa, amb la diferenciació bàsica, en el context de qualsevol llengua, entre elements predictibles i elements impredictibles. Elements predictibles són aquells que, pel fet de ser generals –i, doncs, de ser recurrents– poden ser predits per mitjà de regles. Elements impredictibles són aquells que, pel fet de no ser generals i, doncs, de no ser recurrents– no admeten predicció. Els elements predictibles es recullen en forma de regles en la gramàtica de la llengua; els elements impredictibles es recullen en forma de característiques en l'entrada corresponent del lèxic de la llengua. Tot allò que és predictable, i s'ajusta a una regla, és regular. L'àmbit de la predicció és l'àmbit de la regularitat, i, per raons òbvies, és també l'àmbit de la irregularitat. Més enllà d'aquest àmbit només hi ha peculiaritats o idiosincràsies. Des d'aquesta posició teòrica, i en el terreny del verb, la irregularitat queda limitada a les terminacions. L'arrel, que no és susceptible de regularitat, tampoc no ho és d'irregularitat. Pertany al domini de la idiosincràsia, de les particularitats.

3. Situat en el terreny de l'arrel, i amb independència del marc teòric que s'adopti, és un fet que alguns verbs només presenten una sola forma com a arrel i d'altres en

presenten més d'una. En el cas de la gramàtica tradicional, basada en la llengua escrita, fonològitzada en molts aspectes, els verbs que presenten una sola forma com a arrel són àmpliament majoritaris. Els verbs paradigmàtics, extrets d'aquesta majoria i models d'aquesta majoria, són també, òbviament, verbs amb una sola forma com a arrel.

En el cas de la gramàtica generativa, basada en la llengua parlada i en el pla fonètic, els verbs amb més d'una forma com a arrel constitueixen majoria. En el pla fonològic, en canvi, la majoria es decanta estrepitosament cap a la banda contrària; és a dir, cap a la banda dels verbs amb una sola forma com a arrel. Verbs com ara *cantar*, *perdre* i *sentir* són, fonèticament parlant, verbs amb més d'una forma com a arrel –[ˈkant], [kant]; [ˈperð], [pəð], [ˈper]; i [ˈsent], [sənt] i [ˈsen].¹ Fonològicament parlant, per contra, són verbs amb una sola forma com a arrel –/ˈkant/, /ˈperd/ i /ˈsent/. Donat un sistema de regles fonològiques que transporti de les representacions fonològiques dels verbs a les seves representacions fonètiques –és a dir, de les representacions impredecibles dels verbs a les seves representacions predictibles–, les representacions fonològiques són les úniques que es poden considerar rellevants a efectes de classificació dels verbs, des del punt de vista del nombre de formes que actuen com a arrel. Les formes fonètiques són, dins aquest esquema, meres formes derivades de les formes fonològiques, i s'expliquen per l'acció de les regles fonològiques sobre les formes fonològiques. Són, ras i curt, la cara real d'unes formes ideals bàsiques.

Un verb del tipus *cantar*, per posar un exemple, és un verb amb una sola forma com a arrel, /ˈkant/, per bé que, fonèticament parlant, la posició arrel aparegui coberta per dues formes, [ˈkant] i [sənt]. La duplicitat de les formes fonètiques en relació a la unitat de la forma fonològica s'explica per la regla de desaccentuació i per la de reducció vocàlica, que converteix, en posició àtona, les vocals /a, 'e, 'ɛ/ en [ə].

Un verb del tipus *tenir*, per posar un altre exemple, és un verb amb dues formes com a arrel, /ten/ i /tɪn/, per bé que, una vegada més, la posició arrel aparegui coberta per més formes, ara per sis: [ˈten], [tən], [ˈte], [tɪ], [tɪn] i [ˈtɪn]. Les formes /ten/ i /tɪn/ són impredecibles entre si, per tal com, tret del cas dels verbs *tenir* –/ten/ i /tɪn/– i *venir* –/ben/ i /bɪn/– no n'hi ha cap altre que presenti una alternança [é] / [i] en el mateix context. En no haver-hi predictibilitat possible d'una forma en relació a l'altra, ni de totes dues en relació a una tercera, les formes /ten/ i /tɪn/ han de ser considerades una i altra com a independents. La multiplicitat de les formes fonètiques enfront de la duplicitat de les formes fonològiques s'explica, en aquest cas, per un conjunt de regles fonològiques que, incidint sobre la forma /ten/ o sobre la forma /tɪn/, produeixen les formes fonètiques corresponents. El pas de /ten/ a [tən] s'explica per les regles de desaccentuació i de reducció vocàlica esmentades anteriorment; el pas de /ten/ a [ˈte] s'explica per la regla de caiguda de la nasal /n/ final precedida de vocal tònica –que, reduïda a l'àmbit dels elements nominals, funciona excepcionalment en el cas dels verbs *tenir* i *venir*; el pas de /tɪn/ a [ˈtɪ] s'explica per la regla d'assimilació de la nasal /n/ al punt d'articulació de la consonant següent, i el pas de /tɪn/ a [tɪ] i a [tɪn] per aquesta mateixa regla i per la regla de desaccentuació.

(1) La discussió sobre la irregularitat verbal continguda en aquest article és aplicable a qualsevol sistema verbal de tipus flexiu. L'exemplificació, però, es farà en català, i encara, dins del català, en la varietat central.

L'entrada lèxica del verb *cantar*, doncs, haurà de contenir, pel que fa a la representació del verb, una sola i única forma, /'kant/, que ocorrerà indefectiblement en la posició arrel en totes les formes pròpies del verb i que esdevindrà fonèticament ['kant] o [kənt] en funció del context fonològic. L'entrada lèxica del verb *tenir*, per contra, haurà de contenir, pel que fa a la representació del verb, dues formes, /'ten/ i /'tin/, que ocorreran indefectiblement, una o l'altra, en totes les formes pròpies del verb i que esdevindran fonèticament ['ten], [tən], ['te] –en el cas de /'ten/– i [tɪn], [tʲɪn], [tɪŋ] –en el cas de /'tin/– en funció també del context fonològic. A diferència del verb *cantar*, però, i pel fet de ser dues les formes bàsiques que actuen com a arrel en el verb *tenir*, caldrà preveure en quins contextos ocorre una forma i en quins ocorre l'altra. Aquesta previsió no es pot fer sobre la base del context fonològic, que no té cap incidència en la selecció de la forma convenient. S'ha de fer sobre la base del context morfològic. Com que es tracta d'una previsió necessària que no es pot aconseguir per mitjà de cap regla, s'haurà d'incloure a l'entrada lèxica corresponent al verb. Enteses les coses així, les entrades lèxiques corresponents als verbs *cantar* i *tenir*, i a tall d'exemple, hauran de ser, pel que respecta a la forma de l'arrel, del tipus següent:

(1)	<i>cantar</i>	<i>tenir</i>	
	/'kant/	/'ten/	{ indicatiu, present –excepte 1, [-plural]
		{ passat, indicatiu
			{ imperatiu –excepte 3 i 1, [+plural]
			{ infinitiu
			{ gerundi
		/'tɪn/	{ arreu
		

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Cal constatar, en relació a entrades lèxiques com les esmentades, que, situats en el terreny de la distinció lingüística predictibilitat-impredictibilitat, tan impredictible resulta que el verb *cantar* presenti una sola forma com a arrel com que el verb *tenir* en presenti dues. No hi ha cap raó, a part de la realitat dels fets, que faci pensar que les coses no haurien pogut ser d'una altra manera. El que determina que l'entrada lèxica corresponent a *cantar* sembli més predictable, pel que fa al nombre de formes corresponents a l'arrel, que l'entrada lèxica de *tenir* és el fet que, estadísticament parlant i des del punt de vista esmentat, casos com els del verb *cantar* són més freqüents que no pas casos com els del verb *tenir*. En termes estrictament lingüístics, però, aquesta suposada 'regularitat' és una mera il·lusió. De res no serveix, en efecte, de saber que la majoria de verbs tenen una sola forma bàsica com a arrel si del que es tracta és de tenir una informació explícita de les formes que actuen com a arrel en cadascun dels verbs. Donat un verb determinat, *x*, cap regla no pot establir de forma precisa si tindrà com a arrel una forma o més d'una, i molt menys encara de quina forma o de quines formes es tractarà.

Tot l'àmbit estructural de l'arrel verbal és àmbit d'idiosincràsia, de peculiaritats. No hi ha regularitat formal, i, doncs, no hi pot haver tampoc irregularitat formal. A tot estirar, i fent un ús molt lax del concepte de regularitat, es pot parlar, pel que fa a aquest àmbit, d'irregularitat estadística, que és una altra manera de referir-se al que abans, i en relació al paradigma, s'ha denominat atipicitat.

4. En els límits entre l'arrel i la terminació sorgeixen, en alguns verbs, uns segments que en uns casos apareixen i en altres no en funció de les característiques morfològiques que se li assignen. És el cas dels segments /'ɛʃ/ i /g/, que es troben en certes formes de verbs com ara *servir* i *beure*, respectivament. Aquests verbs, en efecte, presenten una majoria de formes del tipus [sər'βim], d'una banda, i del tipus [bə'βem] i ['bews], d'una altra, que alternen amb formes del tipus [sər'βɛʃən] i [bə'ɣəm], respectivament. Els verbs que presenten aquests segments són, a efectes de terminació, idèntics a d'altres que no els presenten: els verbs del tipus *servir* són idèntics als verbs de tipus *sentir* i els verbs del tipus *beure* són idèntics als verbs del tipus *perdre*. Sobre aquesta coincidència en la terminació, la gramàtica tradicional ha tractat els verbs del tipus *servir* com a verbs regulars, i com a membres de la mateixa classe que els verbs de tipus *sentir*. Als primers, els ha considerat membres d'una subclasse 'impura' – amb extensió de l'arrel o amb increment –; i, als segons, d'una subclasse 'pura' – sense extensió de l'arrel o sense increment. Sorprenentment, però, no ha donat el mateix tractament als verbs del tipus *beure*, i, en conseqüència, contra una premissa lògica, contra verbs irregulars en relació a l'arrel. D'acord amb aquest tractament, els verbs del tipus *beure* es diferencien dels verbs del tipus *perdre*, que actuen com a model, pel fet que l'arrel dels primers conté, en alguns casos de la flexió, una forma acabada en consonant velar, és a dir, una forma velaritzada.

Des d'un punt de vista generatiu, i en termes de regularitat i d'irregularitat, no es veu cap raó per tractar els verbs del tipus *beure* de manera diferent de com es tracten els verbs del tipus *servir*. Els segments morfològics esmentats /'ɛʃ/ i /g/, corresponents als verbs del tipus *servir* i als verbs del tipus *beure* respectivament, tenen el mateix comportament formal: l'un i l'altre són completament predictibles a partir de la subclasse verbal i de certes unitats gramaticals. Si se suposa que la diferència morfològica entre els verbs del tipus *servir* i els verbs del tipus *sentir* només rau en la presència o en l'absència del segment /'ɛʃ/ en certs contextos gramaticals, és raonable de suposar, com ho ha fet la gramàtica tradicional, que aquests dos tipus de verbs convergeixen en classe verbal i divergeixen en subclasse verbal. Donades la seva pertinença a la classe verbal [III] i la distinció [+extensió] / [-extensió], els verbs del tipus *servir* es caracteritzaran com a verbs de la subclasse [III, +extensió]; i els verbs del tipus *sentir*, com a verbs de la subclasse [III, -extensió]. Semblantment, si se suposa que la diferència morfològica entre els verbs de tipus *beure* i els verbs del tipus *perdre*

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

només rau en la presència o en l'absència del segment /g/ en certs contextos gramaticals, és raonable, també, de pensar, en desacord ara amb la gramàtica tradicional, que els verbs *beure* i *perdre* convergeixen en classe verbal i divergeixen en subclasse verbal. Establerta la pertinença d'aquests verbs a la classe verbal [II], els verbs del tipus *beure* es caracteritzen com a verbs de la subclasse [II, +extensió]; i els verbs del tipus *perdre*, com a verbs de la subclasse [II, -extensió].²

Amb aquesta informació en el lèxicó –que diferencia, des del punt de vista de l'extensió, els verbs del tipus *servir* i els verbs de tipus *beure* de tota la resta de verbs– i establerts els contextos gramaticals en què /eʃ/ i /g/ apareixen, la predicció de l'ocurrència d'aquests segments en les formes verbals no presenta cap mena de problema. Una regla destinada a omplir el forat estructural extensió és suficient, en col·laboració amb el lèxicó, per cobrir aquesta funció. Es tracta d'una regla com la indicada a (3), que opera en estricte acord amb la informació subministrada per entrades lèxiques del tipus (4).

(3)	Extensió	→ /eʃ/ si [III, +extensió]	/	present, indicatiu,	1, 2 [-plural], 3
				present, subjuntiu,	1, 2 [-plural], 3
				present, imperatiu,	2 [-plural], 3
		→ /g/ si [II, +extensió]	/	present, indicatiu,	1 [-plural]
				imperatiu,	1 [-plural], 3
				subjuntiu	

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

(4)	<i>cantar</i>	<i>perdre</i>	<i>beure</i>	<i>sentir</i>	<i>servir</i>
	[I]	[II, -ext]	[II, +ext]	[III, -ext]	[III, +ext]

Atesa, doncs, la naturalesa comuna dels segments /eʃ/ i /g/, en tant que segments que actuen com a increment de l'arrel, i atesa també la predictibilitat de l'un i de l'altre, és raonable d'allargar l'àmbit de la regularitat i de la irregularitat més enllà de la terminació, i de suposar que afecta també –i malgrat les vacil·lacions de la gramàtica tradicional– el forat estructural extensió.

Adoptada aquesta posició, i acceptada l'existència teòrica de classes i de subclasses verbals, cal posar en relleu de seguida les diferències que separen la irregularitat pel que fa a la terminació de la irregularitat pel que fa a l'extensió. El primer tipus d'irregularitat té, per raons òbvies, un abast més ampli que el segon. La irregularitat pel que fa a la terminació és una irregularitat en relació a la classe verbal; la irregularitat pel que fa a l'extensió és, per contra, una irregularitat en relació a la subclasse verbal. Un verb pot ser regular des del punt de vista de la classe verbal i irregular des del punt de vista de la subclasse verbal, i a la inversa. En tots dos casos, les formes verbals afectades són manifestament irregulars; el rang d'irregularitat, però, és, en el primer cas, i per la força natural de les coses, més alt que no pas en el segon. El rang és, aplicat a la irregularitat, un producte natural de la jerarquització formal.

(2) El marc teòric adoptat és el presentat a Viaplana (1984) –reeditat i revisat a Viaplana (1992)–, sobre el verb valencià, i a Viaplana (1986), sobre el verb del català central. En el marc generatiu, el segment /eʃ/, pel seu caràcter tònic, ha rebut també el tractament de segment temàtic. Vegeu, en aquest sentit, Mascaró (1978) i Mascaró (1985).

5. El rang d'irregularitat no és l'únic gradient sobre el qual es pot mesurar la irregularitat verbal: l'altre és el grau d'irregularitat. Certes irregularitats verbals són, per dir-ho així, més irregulars que no pas unes altres. O, si es prefereix, certes irregularitats verbals són irregularitats pròpiament dites –o irregularitats absolutes– i d'altres són només irregularitats relatives.

El verb *tenir*, per esmentar un exemple, adopta les formes /te'nim/ i /te'niw/ en els casos de present, indicatiu, plural, primera persona i segona persona. El fet que es tracti d'un verb del tipus *beure*, i, doncs, de la classe formal [II], faria esperar, per a aquests casos, formes terminades en /'em/ i /'ew/ –/be'bem/, /be'bew/ i /per'dem/ i /per'dew/. Les formes indicades, terminades en /'im/ i /'iw/, suposen, doncs, una ruptura en relació al model en l'àmbit de la regularitat, i per aquest fet i sense cap reserva poden ser considerades com a formes irregulars.

Cal observar, però, el caràcter peculiar d'aquest tipus d'irregularitats. Les terminacions /'im/ i /'iw/, en casos corresponents a present, indicatiu (o subjuntiu), plural, primera persona i segona persona, són pròpies del català. No són pròpies, certament, dels verbs de la classe formal [II], a què pertany el verb *tenir*; però ho són, en canvi, dels verbs de la classe formal [III] – /sen'tim/, /sen'tiw/ i /sər'bim/, /sər'biw/. Les formes /te'nim/ i /te'niw/ són irregulars en la mesura en què el verb *tenir* es considerat un verb de la classe formal [III]; si se'l considerava un verb de la classe formal [II], deixaria automàticament de ser-ho. Les formes /te'nim/ i /te'niw/ són formes irregulars, doncs, en relació a la classe [II]; en relació a la classe [III] són, per contra, formes perfectament regulars; en altres termes: en la mesura en què són irregulars, les formes /te'nim/ i /te'niw/ són formes relativament irregulars.

En termes absoluts, les formes /te'nim/ i /te'niw/ són formes verbals regulars. Les regles necessàries per produir aquestes formes són les mateixes que utilitza la gramàtica per produir formes del tipus /sen'tim/, /sen'tiw/ i /sər'bim/, /sər'biw/. El que les fa irregulars és el fet, i exclusivament el fet, de pertànyer a un verb que es comporta en la majoria de casos com a membre de la classe formal [II]. Si s'admet que el verb *tenir* pertany a dues classes formals diferents –a la classe [II] i a la classe [III]– i que pertany a la classe [III] en els casos esmentats (així com l'infinitiu i el gerundi) i a la classe [II] en tots els altres, la irregularitat pròpiament dita de les formes esmentades desapareix. Aquestes formes passen a ser produïdes per regles de la gramàtica, que, com en la producció de qualsevol altra forma verbal, s'apliquen, en el pla morfològic, d'acord amb les característiques de classe i de subclasse formal previstes en l'entrada lèxica corresponent al verb recollida en el lèxic. En el cas concret del verb *tenir*, aquestes característiques queden convenientment expressades de la manera indicada en l'entrada lèxica (5).

- (5) *tenir*
 /'ten/ /
 /'tin/ / arreu
 [III] / { present, indicatiu, 1, 2 [+plural]
 infinitiu
 gerundi
 imperatiu, 2 [+plural]
 [II, + extensió] / arreu

Enteses les coses així, les irregularitats relatives són el producte de la combinació d'una mera atipicitat i d'una regla. En efecte, el fet que un verb pertanyi a més d'una classe és un fet atípic i imprevisible, com ho és el fet que un verb presenti més d'una forma com a arrel. En el cas de les irregularitats relatives, però, i a diferència del que succeeix en les atipicitats pròpies de l'arrel, la atipicitat que el verb pertanyi a més d'una classe formal no és un fenomen independent, i va lligat a l'aplicació de les regles. Les irregularitats relatives són, per aquest fet, regularitats que operen sobre atipicitats. Les suposades irregularitats de l'arrel són, per contra, meres atipicitats.

6. Certes formes verbals s'aparten de la forma corresponent al seu model, sense, però, ajustar-se a la forma corresponent a un altre model. La ruptura en relació al model no és potestativa, en aquests casos, per la pertinença del verb a més d'una classe formal. Cap de les classes formals no conté les formes en qüestió, que són així, en relació al seu model i a tots els altres models, formes totalment originals; o, millor dit encara, són formes irregulars en termes absoluts: irregularitats absolutes.

Les irregularitats absolutes no poden ser produïdes per les regles ordinàries de la gramàtica, i requereixen, per a la seva producció, mecanismes formals especials. Com més senzill és el mecanisme formal requerit més simple és la irregularitat absoluta. El mecanisme formal més senzill és, en aquest context, el que es limita a inhibir l'aplicació d'una regla determinada. Un mecanisme d'aquestes característiques és, precisament, el que es necessita per produir les formes corresponents al passat, indicatiu del verb 'ser'. Per tractar-se d'un verb de la classe formal [II], aquestes formes haurien de presentar unes terminacions del tipus indicat a (6a) i presenten, en canvi, unes terminacions del tipus indicat a (7a) –cfr. (6b) i (7b).

- (6) a. /'iə, 'iəs, 'iə, 'iəm, 'iəw, 'iən/
 b. /bɛ'biə, bɛ'biəs, bɛ'biə, bɛ'biəm, bɛ'biəw, bɛ'biən/
 (7) a. /ə, əs, ə, əm, əw, ən/
 b. /'ɛrə, 'ɛrəs, 'ɛrə, 'ɛrəm, 'ɛrəw, 'ɛrən/

Considerem que el segment /i/ correspon al forat 'tema' en un esquema estructural de les formes verbals finites del tipus (8), que la regla morfològica que l'omple és del

tipus (9) i que el mecanisme que inhibeix l'aplicació de la regla és del tipus (10). En aquestes circumstàncies, la generació de les terminacions (7a) corresponents a les formes (7b) només requereix una entrada lèxica del tipus (11) i l'establiment de la convenció general que la lectura de l'entrada lèxica del lexema afectat ha de precedir l'aplicació de les regles.

(8) Formes verbals finites → arrel, extensió, tema, futur, mode-temps, nombre-persona

(9) [regla x] → tema → i) /á/ si
 ii) /é/ si
 iii) /é/ si
 iv) /f/ si [II] o [III] / passat, indicatiu

(10) [-regla x, iv / passat, indicatiu]

(11) ser
 /ét/ /

 /.../ arreu
 [II, -extensió] si:
 [II, +extensió]: arreu

SCIPEDIA

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

En alguns casos d'irregularitat absoluta, la mera inhibició d'una regla en la seva aplicació és insuficient per donar compte de la desviació que es produeix en relació al model. Cal, en aquests casos, completar la inhibició de la regla amb l'actuació d'una regla especial, que doni compte de la presència del segment irregular. En termes teòrics, això suposa, ras i curt, la postulació de dos mecanismes com els indicats a (12) i a (13), que, per produir els efectes desitjats, haurien de quedar recollits en l'entrada lèxica del verb corresponent, com s'ha indicat a (14).

(12) [-regla y] (regla ordinària de la gramàtica)

(13) [+regla z] (regla especial)

(14) verb 'a'

.....
 [-regla y]
 [+regla z]

En termes pràctics, i amb voluntat d'economia formal, aquests dos mecanismes poden quedar reduïts a un de sol: la indicació que representa la regla especial. Això

implica adoptar la convenció que la indicació d'una regla especial en una entrada lèxica determinada inhibeix automàticament l'aplicació de la regla ordinària corresponent. Adoptada aquesta convenció, que no qüestiona la complexitat teòrica d'aquest tipus d'irregularitats, l'entrada lèxica (14) pot quedar simplificada de la manera indicada a (15).

- (15) verb 'a'
.....
[+regla z]
.....

Un exemple d'aquestes característiques és el que presenten les formes de present de subjuntiu en /ə/ dels verbs *saber* i *cabre*. Aquests verbs s'aparten del seu model, entre altres coses, per la presència d'un segment /ə/ que ocorre en contextos gramaticals en què el model corresponent presenta un segment /i/.

- (16) a. /'kapiə, 'kapiəz, 'kapiə, kapi'gem, kapi'gew, 'kapiəŋ/
b. /'sapiə, 'sapiəz, 'sapiə, sapi'gem, sapi'gew, 'sapiəŋ/
(17) /'bɛgi, 'bɛgis, 'bɛgi, bɛ'gem, bɛ'gew, 'bɛgin /

Si se suposa, com sembla raonable de fer-ho, que tant el segment regular /i/ com el segment irregular /ə/ són de tipus mode-temps –correspon al forat estructural 'mode-temps'–, es necessitarà una regla ordinària del tipus (18) per introduir el primer segment i una regla extraordinària del tipus (19) per introduir el segon. En teoria, l'aplicació de la segona regla implica la inhibició prèvia de la primera. En la pràctica, però, i sobre la base de la convenció establerta anteriorment, aquesta inhibició és automàtica, i no cal especificar-la en el lèxic. Les entrades lèxiques resultants per als verbs del tipus *cabre* i *saber* hauran de ser, doncs, i d'acord amb aquests supòsits, del tipus indicat a (20).

- (18) mode-temps i) /i/ si present, subjuntiu / [-plural]
3 [+plural]
ii)
n)
(19) mode-temps /ə/ si present, subjuntiu / [-plural]
3 [+plural]

- (20) *cabre*
/'kapi^ə /
/'kab/ / arreu
[II, +extensió] si: present, subjuntiu
.....
[II, -extensió] / arreu
[+regla 19]
.....

(3) Una solució alternativa, i possiblement més adequada, seria considerar que les formes de subjuntiu present dels verbs *cabre* i *saber* presenten també irregularitat pel que fa a l'extensió, que es manifestaria, en aquests casos, com a /ɛg/ en lloc de manifestar-se com a /g/. Raons de presentació han aconsellat d'obviar-la en aquest cas.

7. Les irregularitats, relatives o absolutes, poden també classificar-se en funció del forat estructural en què estan ubicades. L'únic forat estructural que no presenta mai irregularitats és el forat 'futur'. Des d'aquest punt de vista, doncs, les irregularitats poden ser de tipus 'extensió', de tipus 'tema', de tipus 'mode-temps' i de tipus 'nombre-persona'.

Les irregularitats de tipus 'tema' i de tipus 'mode-temps' queden exemplificades amb els casos esmentats abans sobre el passat indicatiu del verb *tenir* i sobre el present subjuntiu dels verbs *cabre* i *saber*, respectivament. El primer d'aquests casos, classificat prèviament com un cas d'irregularitat relativa, serà ara classificable, si s'incorpora aquest nou punt de vista, com un cas d'irregularitat relativa de tipus 'tema'. El segon d'aquests casos, classificat prèviament com un cas d'irregularitat absoluta, serà ara classificable, com un cas d'irregularitat absoluta de tipus 'mode-temps'.

Les irregularitats de tipus 'extensió' i de tipus 'nombre-persona' es poden exemplificar amb el verb *fer*.

Essent de la classe formal [II], aquest verb presenta, en algunes de les seves formes, un segment 'extensió', /ʒ/, o dos segments 'extensió', /ʒ/ i /s/, en substitució del segment 'extensió' /g/, que, per les característiques del verb, caldria esperar. Les formes afectades pel segment o pels segments 'extensió' són les normals en els verbs regulars de la subclasse formal [II, +extensió] –cfr. (21)–, llevat, però, de les formes del passat subjuntiu i del participi, que, en el cas d'aquest verb no ho estan –cfr. (22).

- (21) a. /faʒ/
 b. /faʒi, 'faʒiz, 'faʒi, 'fem, 'few, 'faʒin/ o /'fasi, 'fasiz, 'fasi, 'fem, 'few, 'fasin/
 c. /'feʒ, 'faʒi, 'fem, 'few, 'faʒin/ o /'feʒ, 'fasi, 'fem, 'few, 'fasin/

- (22) /'feʒ, 'fesiz, 'feʒ, 'fesim, 'fesiw, 'fesin/, /fet/

Les varietats que prenen, per a aquest verb, només com a segment 'extensió' únic /ʒ/ requereixen la incorporació a la gramàtica d'una regla especial del tipus (23), que, inclosa en l'entrada lèxica de *fer*, inhibeix l'aplicació de la regla ordinària (3).

- (23) extensió → /ʒ/ si [II, +extensió] / present, indicatiu, 1 [-plural]
 present, subjuntiu 1, 2 [-plural], 3
 present, imperatiu, 3

Les varietats, per contra, que prenen, per a aquest verb, dos segments 'extensió', /ʒ/ i /s/, requereixen la incorporació a la gramàtica de dues regles especials del tipus (24) i (25), que, incloses en lloc de l'anterior a l'entrada lèxica de *fer*, inhibeixen també l'aplicació de la regla ordinària (3).

- (24) extensió → /ʒ/ si [II, +extensió] / present, indicatiu, 1 [-plural]

- (25) extensió → /s/ si [II, +extensió] / present, subjuntiu 1, 2 [-plural], 3
 present, imperatiu, 3

Les entrades lèxiques de *fer* que exigiran, doncs, aquests dos tipus de varietats seran del tipus (26) o del tipus (27), respectivament.

(26)	<i>fer</i>	(27)	<i>fer</i>
	/f/ /		íd
	/fa/	
	[II] /		arreu
			passat, subjuntiu
			participi
	[II, +extensió]		arreu
	[+regla 23]	
			[+regla 24]
			[+regla 25]

El segment final /s/ de la forma /fez/ –present, imperatiu, [-plural], 2, del verb *fer* –només sembla atribuïble a l'arrel, al tipus de segments 'mode-temps' o al tipus de segments 'nombre-persona'. No sembla atribuïble al tipus de segments 'extensió' pel fet que tant el contenen, en el cas del verb *fer*, les varietats que presenten com a extensió /z/ unes vegades i /z/ unes altres, com les varietats que sempre presenten com a extensió /z/; i, menys encara, pel fet que el contenen també verbs que, en aquest context, exhibeixen el segment 'extensió' usual /g/, com és el cas del verb *saber*, que presenta la forma /sapigəz/.

Posats a decidir entre les tres opcions esmentades, l'última sembla, tanmateix, la més atractiva i la més fàcil de justificar en termes formals. Atribuir el segment /z/ de /fez/ a l'arrel implica considerar-lo estrictament com l'últim element fonològic de la forma /fez/, i postular /fez/ com un segment 'arrel' addicional que només ocorreria en el context gramatical esmentat. Atribuir-lo al tipus de segments 'mode-temps' implica considerar-lo com un segment totalment idiosincràtic, que s'hauria d'introduir a l'estructura per una regla especial. Atribuir-lo al tipus de segments 'nombre-persona' implica només estendre l'efecte de la regla (27) al context gramatical present, imperatiu, [-plural], 2. Això es fa possible incorporant a l'entrada lèxica del verb *fer* –i de qualsevol altre verb que segueixi el mateix esquema– una instrucció del tipus (28), que preveu, per als verbs que la continguin, l'aplicació d'una regla usual en un context inusual.

- (27) nombre-persona i)
 ii) /z/ si 2 [-plural] / indicatiu
 subjuntiu
 iii)

- (28) [+regla 27ii] / imperatiu

8. Fins ara s'ha fet referència estrictament a la irregularitat verbal de tipus segmental; és a dir, a aquelles irregularitats que afecten immediatament els segments

verbals. Hi ha, en català, un altre tipus d'irregularitat, l'accentual, que afecta també els segments verbals, però de forma mediata, de retruc. Aquestes irregularitats, com totes, comencen en la conculcació d'una regla, la d'accentuació, que implica que l'accent aparegui en una posició que no és la regular. Com a efecte d'aquest canvi, i només com a efecte d'aquest canvi, es produeixen, en aquests casos, irregularitats segmentals en les formes afectades. Un exemple d'irregularitat accentual amb efectes segmentals, el subministren les formes de pretèrit imperfet indicatiu de verbs del tipus *fer*, *caure*, *veure* i *dir*. Tots aquests verbs presenten formes de pretèrit imperfet que es diferencien de les dels seus models per tenir l'accent sobre l'arrel en lloc de tenir-lo sobre el segment /i/ de la terminació –compareu (29) amb (30).

- (29) a. /'fejə, 'fejəz, 'fejə, 'fejəm, 'fejəw, 'fejən /
 b. /'kejə, 'kejəz, 'kejə, 'kejəm, 'kejəw, 'kejən /
 c. /'bejə, 'bejəz, 'bejə, 'bejəm, 'bejəw, 'bejən /
 d. /'dejə, 'dejəz, 'dejə, 'dejəm, 'dejəw, 'dejən /
- (30) /bə'βiə, bə'βiəz, bə'βiə, bə'βiəm, bə'βiəw, bə'βiən /

La regularitat pel que fa a la posició de l'accent està, en el verb català, determinada per l'aplicació de la regla (31), proposada per Mascaró (1978). Aquesta regla parteix de dos supòsits: i) que l'accent és part de les representacions fonològiques corresponents als segments morfològics i ii) que una part dels segments morfològics són tòpics i una altra part són àtons. Es consideren tòpics els segments de tipus 'arrel', de tipus 'tema' –que, per a Mascaró, inclou també el segment morfològic /'εʃ/– i els segments de tipus 'mode-temps' corresponents a futur real i a futur hipotètic; es consideren àtons tota la resta. Sobre la base d'aquests supòsits la regla (31) estableix que, a efectes de realització fonètica, totes les vocals accentuades de les formes verbals perden l'accent llevat de la darrera.

- (31) $V \rightarrow [-\text{accent}] / \#\#X \text{ --- } Y [+ \text{accent}] Q \#\#$
 On V=Vocal

D'acord amb aquesta regla, i donat el caràter temàtic del segment /i/ de les formes d'imperfet indicatiu, les formes del tipus (30) són manifestament regulars i les del tipus (29) manifestament irregulars. Per donar compte d'aquestes darreres, i en conseqüència amb el que s'ha mantingut fins ara, sembla indispensable de comptar amb una regla especial del tipus (32), que només s'aplicaria a casos de verbs com els esmentats, que estarien marcats en el lèxic pel que fa a l'aplicació d'aquesta regla amb el tret [+regla 31 /passat, indicatiu].

- (32) $V \rightarrow [-\text{accent}] / \#\#X [+ \text{accent}] Y \text{ --- } Q\#\#$

S'ha comentat que aquesta regla té efectes sobre els segments morfològics. Un efecte és automàtic, i està previst per les regles fonològiques de la llengua. Es tracta,

òbviament, de la conversió previsible del segment /i/ en el segment [j] produïda per la pèrdua de l'accent, i que, en els verbs esmentats, segueix l'aplicació de la regla (32). L'altre efecte és d'abast reduït, i funciona exclusivament en els casos en què la regla (32) s'aplica. Es tracta, ara, de la conversió en [ɛ] de la vocal no arrodonida de l'arrel que rep irregularment l'accent.

En el cas concret del verb *fer*, i per posar un exemple, les regles esmentades operarien sobre representacions bàsiques del tipus /fa+'i+ə+m/, i les convertirien en formes del tipus ['fejəm]. Cal remarcar una vegada més, però, que el punt de partida d'aquests canvis i l'autèntic detonant del procés seria el tret [+regla 32 / passat, indicatiu], marca d'irregularitat accentual, inclòs, com una peculiaritat més, en l'entrada lèxica del verb *fer*.

9. Les irregularitats absolutes han estat tractades fins ara com el resultat de regles especials que, amb la seva aplicació, inhibeixen l'acció de les regles ordinàries. L'aplicació d'aquestes regles està prevista al lèxic, on aquestes regles, en forma de trets, apareixen en l'entrada lèxica dels verbs afectats. Aquesta interpretació, intuïtivament correcta i descriptivament ajustada als fets, presenta, però, un problema que convé no obviar. Es tracta de l'escassa transparència informativa que, de manera immediata, la lectura d'un lèxic d'aquestes característiques presenta.

En el cas concret del verb *fer* que ofereix irregularitats, almenys, pel que fa als segments de tipus 'extensió', pel que fa a un segment de tipus 'mode-temps' i pel que fa a certs aspectes de l'accentuació, requereix una entrada lèxica amb instruccions com les indicades a (33). Aquestes instruccions són suficients, certament, per disparar els processos que generen les irregularitats esmentades. Són, en canvi, poc informatives per identificar, al marge del sistema de regles, quines són les irregularitats que afecten el lexema. Una solució alternativa, econòmicament més costosa, però des del punt de vista informatiu més rica, seria la d'assignar al verb un tret realment informatiu per a cada irregularitat. En aquest cas, les regles especials només operarien en aquells casos en què l'entrada lèxica del verb contingué el tret que l'activa. Si s'adoptava aquest supòsit, l'entrada lèxica corresponent al verb *fer* hauria de ser del tipus (34) i les regles especials (23), (28) i (32) haurien d'anar completades amb condicions d'aplicació del tipus (35a), (35b) i (35c), respectivament.

(33)	<i>fer</i>	(34)	<i>fer</i>
.....		
[+regla 23]		[+extensió palatal]	
[+regla 28]		[+marca 'nombre-persona' / imperatiu, 2 [-plural]]	
[+regla 32]		[+accent sobre l'arrel]	
.....		

- (35) a. Condició: el verb és marcat amb el tret [+extensió palatal]
b. Condició: el verb és marcat amb el tret [+marca 'nombre-persona' /]
c. Condició: el verb és marcat amb el tret [+accent sobre l'arrel]

10. Per acabar i com a conclusió: en l'àmbit verbal les atipicitats són freqüents i les irregularitats són escasses. Les irregularitats tradicionals, analitzades des del punt de vista d'infracció a la regularitat, configuren un gradient d'atipicitats que va de la simple atipicitat a la atipicitat irregular en termes absoluts, passant per la atipicitat en termes relatius. Totes aquestes atipicitats han de ser recollides, de forma apropiada, en el lèxic de la llengua.

JOAQUIM VIAPLANA
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA I MARGARIT, A. M. (1962) *Gramàtica catalana*, Madrid, Gredos.
— (1973) «Morphosyntaxe catalane», *La linguistique catalane*, Paris, Klincksieck.
BRASINGTON, R. *Finite verb morphology of spoken Barcelona Catalan*, Manuscrit, Reading, University of Reading.
FABRA, P. (1956) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide.
MASCARÓ, Joan (1978) *Catalan phonology and the phonological cycle*, Bloomington, Indiana University.
— (1985) *Morfologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
VIAPLANA, J. (1984) «La flexió verbal regular del valencià», *Miscel·lània Sanchis Guarnier I*, València, Universitat de València, pp. 391-407. [Reeditat i revisat a *Miscel·lània Sanchis Guarnier III*, 1992, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 381-423].
— (1986) «Morfologia flexiva i flexió verbal catalana», *Llengua i literatura* 1, pp. 385-403.
WHEELER, M. W. (1979) *Phonology of Catalan*, Oxford, Blackwell.